

Folkhälsomyndigheten

Rökfria skolgårdar – skolan kan göra skillnad

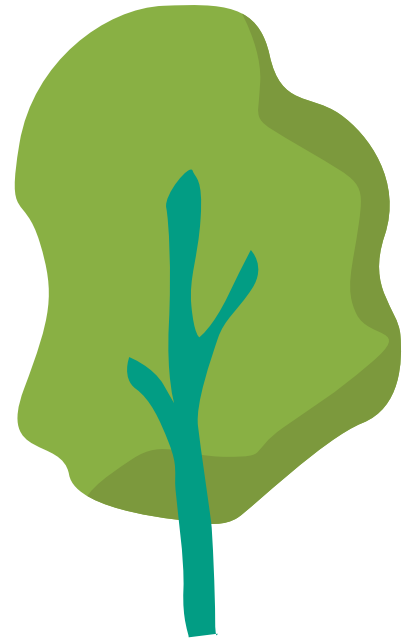

Rökfria skolgårdar

– skolan kan göra skillnad

Av de som röker börjar majoriteten att röka i tonåren. Att förebygga rökning är därför en av de viktigaste åtgärderna som skolan kan göra för att främja hälsa. Forskning visar att ju tidigare som någon börjar röka desto större är risken att fastna i ett beroende. De flesta ungdomar som röker uppger att de vill sluta, men de skjuter ofta upp beslutet. Därför behöver vi stötta barn och unga att förbli rökfria.

Tobaksrökning är den enskilt största riskfaktorn för sjukdom och för tidig död som går att förebygga. Skolan har en unik möjlighet att göra skillnad genom att arbeta för en skola fri från tobak.

Tobaksbruket bland unga har minskat under 2000-talet, men fortfarande använder en betydande andel tobak. Till exempel uppger en femtedel av elever i gymnasiet årskurs två att de röker ibland, nästan varje dag eller varje dag.

Vill du veta mer? Aktuell statistik om tobaksbruk bland unga hittar du i Indikatorlabbet på www.folkhalsomyndigheten.se.

Rökning är fortfarande vanligt på svenska skolgårdar

Det röks fortfarande på skolgårdar runt om i landet, trots lagen. En sammanställning av kartläggningar som genomförts på regional nivå visar att:

- förekomsten av rökning varierar mellan olika skolor och kartläggningar
- vid skolbesök röks det på upp till en tredjedel av högstadieskolor och på upp till två tredjedelar av gymnasieskolor
- spår av rökning, till exempel fimpar, ses på över en tredjedel av alla skolgårdar och i några kartläggningar på samtliga besökta skolgårdar
- rökning i anslutning till skolgården ses på många skolor, framförallt i gymnasiet.

Du kan läsa mer om sammanställningen här www.folkhalsomyndigheten.se/kunskapsstod-rokfria-skolgardar

Rökfria skolgårdar skyddar barn och unga

I Sverige anger lagen att rökning i skolan är förbjudet både inomhus och på skolgårdarna. Förbudet gäller dygnet runt, alla dagar i veckan. Lagen skyddar barn och unga genom att göra användningen av tobak mindre synlig. Rökfria skolgårdar stödjer också de som vill sluta röka.

Alla barn och unga har rätt till en hälsofrämjande skolmiljö

Näst efter hemmet är skolan den miljö som påverkar barns och ungas värderingar, val av livsstil och levnadsvanor mest. Rökförbudet på skolgårdarna är en viktig utgångspunkt för det tobaksförebyggande arbetet. Men det stannar inte där. Alla barn har enligt skollagen och läroplaner rätt till en hälsofrämjande skolmiljö.

En hälsofrämjande skolmiljö präglas av goda relationer med kamrater och lärare. Forskning visar att det sociala samspelet mellan personal och elever har en särskild betydelse för skolans arbete med att införa och upprätthålla rökfria miljöer. Bra relationer är en förutsättning för att förhindra rökning i skolan samtidigt som arbetet för rökfria miljöer kan stärka relationerna i skolan.

Du kan läsa mer om forskningen här www.folkhalsomyndigheten.se/kunskapsstod-rokfria-skolgardar

VISSTE DU ATT

vi bidrar till att följa FN:s barnkonvention genom våra rökfria miljöer. Genom att hålla platser där barn vistas rökfria respekterar vi barnens rätt till bästa möjliga hälsa. Detta är en viktig del i barnkonventionen som nu blivit lag i Sverige.

Rökfria skolgårdar är ett gemensamt ansvar

Det behövs gemensamma insatser av flera aktörer så att rökförbudet på skolgårdarna följs. Insatserna behöver koordineras på lokal, regional och nationell nivå. Ett viktigt komplement och förstärkning till det förebyggande arbetet i skolan är kommunens tillsyn. Så här fördelas ansvaret:

Skolan har det lagstadgade ansvaret för att rökförbudet på skolgården följs. Skolan ska tydligt upplysa om rökförbudet genom skyltning samt informera om rökförbudet överträds. Rektor ska enligt skollagen verka för en hälsofrämjande miljö och att eleverna får ta del av ämnesövergripande undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak enligt läro-, ämnes- och kursplaner.

Kommunen ska se till att den som är ansvarig för rökförbudet följer lagen. Kommunen ska lämna information och råd om vad som gäller samt även utbilda och stödja skolor i det förebyggande arbetet.

Flera aktörer på regional och nationell nivå ska stödja det lokala arbetet

Länsstyrelserna ska stödja kommunernas tillsynsarbete och ANDTS-förebyggande arbete, genom bland annat utbildning och information. Länsstyrelsen fungerar som en länk mellan lokal, regional och nationell nivå och ska främja samverkan mellan olika aktörer, till exempel mellan kommunen och skolan.

Folkhälsomyndigheten ansvarar för tillsyns- vägledning till kommunerna och sammanställer kunskap om tobaksbruk och det tobaksförebyggande arbetet. Folkhälsomyndigheten ansvarar även för att stödja genomförandet av ANDTS-strategin, genom att till exempel samordna arbetet på nationell nivå samt följa upp arbetet.

Skolverket ska stödja skolornas ANDTS-arbete samt bidra med ett skolperspektiv i den nationella samordningen av ANDTS-strategin.

Utöver länsstyrelserna, Folkhälsomyndigheten och Skolverket har flera andra statliga myndigheter, regioner och det civila samhället viktiga uppgifter inom ANDTS-området.

ANDTS-strategin är regeringens samlade strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken. En viktig del i strategin är målet att minska tobaksbruket för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk. Även nikotinprodukter bör ingå i mål och insatser inom tobaksområdet, enligt strategin. Insatser för rökfria skolgårdar ses här som centrala.

Framgångsfaktorer för skolans arbete

Ledarskapet har betydelse för att skapa en gemensam förståelse och legitimitet för det tobaksförebyggande arbetet i skolan. Det visar en sammanställning av erfarenheter från skolor i olika delar av landet. Det här är några exempel på åtgärder som möjliggör ett framgångsrikt arbete:

- Skapa gemensamt förhållningssätt kring tobak och det tobaksförebyggande arbetet.
- Integrera det tobaksförebyggande arbetet i skolans ordinarie verksamhet.
- Engagera elever och gör dem delaktiga i framtagningen av en gemensam tobakspolicy.

- Kommunicera regelbundet om skolans förhållningssätt till tobak till personal, elever och föräldrar.

Kunskapen baseras främst på insatser för att förebygga tobaksrökning, men den kan även användas för att förebygga alla former för tobaks- och nikotinbruk i skolan.

Du kan läsa mer om erfarenheterna från skolornas arbete här

www.folkhalsomyndigheten.se/kunskapsstod-rokfria-skolgardar

Tips till kommunen för en effektiv tillsyn av rökfria skolgårdar

En effektiv tillsyn förutsätter ett strukturerat arbete enligt en tillsynsplan. En nyckelfaktor är regelbundna tillsynsbesök på skolorna för att informera om rökförbudet och kontrollera att det följs. Att använda sanktioner, det vill säga föreläggande eller förbud, när det är befogat bidrar också till en effektiv tillsyn.

Samverkan är viktig eftersom kommunen inte kan finansiera tillsynen med avgifter. Här är exempel på insatser som kan effektivisera tillsynen:

- Samverka med annan kommunal tillsyn av skolan, det vill säga samordna tillsynsbesök av rökförbudet med exempelvis tillsyn enligt miljöbalken.
- Samarbeta med annan kommun genom avtalsamverkan.
- Komplettera tillsynsbesök med skrivbordstillsyn där skolan får inkomma med uppgifter om hur de arbetar med rökförbudet.

Du kan läsa mer om tillsyn av rökförbudet på skolgårdar här

www.folkhalsomyndigheten.se/kunskapsstod-rokfria-skolgardar

Fakta och källor

Den här texten bygger på fakta som du kan läsa mer om i följande publikationer:

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Skolelevs drogvanor 2019. Stockholm: CAN; 2019. CAN rapport, 0283-1198; 187.

FN. Konventionen om barnets rättigheter [Internet]. Hämtad från <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010/>

Socialdepartementet. Regeringens skrivelse 2021/22:213 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025 [citerad 2023-02-13]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/contentassets/4e3f6172f23a4564a-8f2604a206e0323/en-samlad-strategi-for-alkohol--narkotika--dopnings--och-tobakspolitiken-samt-spel-om-pengar-20222025-skr.-202122213>

Folkhälsomyndigheten. Utveckling av barns och ungas hälsa [Internet]. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2019 [uppdaterad 2019-01-31] Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/barn-och-unga/utveckling-av-barns-och-ungas-halsa/>

Institute for Health Metrics and Evaluation. Global burden of disease, GBD [Internet]. Institute for Health Metrics and Evaluation; 2019 Hämtad från: <https://www.healthdata.org/sweden>

Skolverket. ANDT(S) Tobak [Internet]. Skolverket; 2020 [uppdaterad 2020-06-10] Hämtad från: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/andts-tobak>

Warren GW, Alberg AJ, Kraft AS, Cummings KM. The 2014 Surgeon General's report: "The health consequences of smoking--50 years of progress": a paradigm shift in cancer care. *Cancer*. 2014;120(13):1914-6.

VILL DU VETA MER?

Kunskapsstöd i form av faktablad, rapporter och tillsynsvägledning om rökfria skolgårdar finns på Folkhälsomyndighetens webbplats.

Kunskapsstödet riktar sig till dig som arbetar med tobakstillsyn eller tobaksprevention inom skolor, kommuner och länsstyrelser.